

ARVOKKAAT TUULI- JA RANTAKERROSTUMAT

- Tuura -alue
- Natura 2000 -alue

0 500 m

Karttatuloste © Geologian tutkimuskeskus
 Pohjakartta © Maanmittauslaitos, lupa nro 7/MML/10
 Suojelualueet © Suomen Ympäristökeskus

KÄTKIKIELAS

Utsjoki

Tietokantatunnus: TUU-13-194

Arvoluokka: 3

Muodostuma: Tuulikerrostuma

Pinta-ala: 212,2 ha

Korkeus: 446 m mpy.

Karttalehti: 3913 04

Alueen suhteellinen korkeus: 121 m

Muodon suhteellinen korkeus: 121 m

Sijainti: Kätikielaan muodostuma sijaitsee Utsjoen lounaisosassa, Karigasniemeltä 20 kilometriä itäkoilliseen, Luomusjärvien itäpuolella.

Geologia

Kätikielaan muodostuma koostuu tuulen kerrostamista kummuista, paraabelidyneistä ja pitkittäisistä laajojen paraabelidyynien peräkkäisistä kylkiosista. Muodostuman eteläosassa on U:n muotoisia paraabelidynejä, jotka avautuvat vasten kerrostumisvaiheessa vallinneiden tuulten suuntaa eli kohti länsiluodetta. Dyyniselänteiden pituus on 400-1 200 metriä ja niiden korkeus on 2-4 metriä (Seppälä 1993). Dyyniselänteiden kaakkoiset suojasivujen rinteet ovat luoteisia vastarinteitä jyrkempiä. Suojasivun kerrokset viettävät paikoin 25 asteen kulmassa kohti kaakkoa. Näiden paraabelidyynien pohjoispuolella on pitkittäinen dyyniselänne, joka on todennäköisesti Kätikielaksen yli vaeltaneen paraabelidyynin neljän kehitysvaiheen eteläkylkien muodostama dyyniketju. Se kiipeää länsirintettä ylös noin 65 metriä ja ylittää Kätikielaksen 445 metrin korkeustasolla. Tunturin ylitettyään se laskee noin 80 metriä kohti itää. Selänteen pituus on lähes 1,8 kilometriä ja sen korkeus on 2-5 metriä. Dyyniselänteen leveys on suurimmillaan noin 100 metriä. Tämän pitkittäisdyyнин itäpuolella on luoteeseen avautuva paraabelidyyni, jonka kärki laskee kohti itää. Sen korkeus on paikoin 4-5 metriä. Pitkän dyyniselänteen pohjoispuolella Kätikielaksen länsirinteellä on vielä kaksi rinnettä kiipeävää dyyniä, joiden pituus on 400-600 metriä ja korkeus 3-4 metriä. Kaikille näille dyneille on tyypillistä niiden voimakas kuluminen, joka näkyy laajoina deflaatiopintoina. Tuulei, sade- ja sulamisvedet ovat kuluttaneet rinteidenmyötäisesti kerrostuneita dyyniselänteitä. Monin paikoin dyneistä on jäljellä ainoastaan reunat ja tuulen paljastamalla kulutuspinnoilla on paljastuneena dyynien alla oleva kivinen moreenin pinta. Kätikielaksen rinteillä olevan suurimman yhtenäisen kasvittoman kulustusasanteen koko on 70 x 110 metriä. Kulutuspinanteen reunan korkeus on suurimmillaan noin 3 metriä (Seppälä 1993).

Mannerjäätikön reunan perääntyessä alueelta noin 10 800 vuotta sitten (Johansson ym. 2005) kohti lounasta syntyi Luomusjärvien poikki kulkevan harjun kerrostaneen jäätikköjoen suulle jääjärvi. Jäätikköjoki kerrosti jääjärveen runsaasti hienoa hiekkaa ja harjun liepeille syntyi delta noin 343 metrin korkeustasolle. Jäänreunan perääntyessä etelälounaaseen jääjärvi purkautui alemmalle tasolle ja deltan pinta kohosi vedenpinnan yläpuolelle. Deltan pintaosan hieno hiekka joutui kuivuttuaan alttiiksi tuulen toiminnalle. Mannerjäätikön reunaa myötäilevät luoteesta puhaltavat voimakkaat katabaattiset tuulet kuljettivat ainesta laakson itärinteelle kohti Kätikielasta. Paraabelidyynit vaelsivat vähitellen tunturin rinnettä ylös ja lopulta sen itärinnettä alas viereiseen laaksoon. Dyyni vaelsi vaihteittain. Eri vaiheista säilyneet dyynin eteläkyljet muodostavat nyt pitkittäisen dyyniketjun tunturin lakiselänteen yli.

Biologia

Alueella ei ole tehty kasvillisuusinventointia. Aluetta peittävät harvapuustoiset tunturikoivikot, avoimet varvikkokankaat, pienet deflaatioaltaat sekä pienialaiset suot ja soistumat sekä yksittäiset tunturilammet. Geatgielasin harjanteen ylitse kulkeva dyyni saattaa olla täysin paljakalla. Metsäraja on Kätikielaksen rinteellä nykyisin noin 360–370 metrin korkeudella. Saman tunturin itärinteiden dyynin tutumassa on ilmeisesti noroista päätellen lähteisyyttä (Suomen maanpeite 2006, Metsähallituksen kuviotiedot, peruskartta).

Maisema ja muut arvot

Muodostuma hahmottuu laakson rinteellä kohtalaisesti deflaatiopainanteiden uurtamina selänteinä, joskin alarinteellä tunturikoivikko osittain peittää selänteiden muodon. Muodostuman korkeimmalta kohdalta Kätikielaksen päältä avautuu kaunis järvimaisema länsilounaaseen, Luomusjärvien laaksoon. Muualle ympäristöön avautuu tunturimaisema. Muodostuman dyyniselänteiden muotojen vaihtelut, kulutuspinanteet sekä selänteiden sijainti Kätikielaksen rinteiden eri korkeustasoilla luovat vaihtelua muodostuman sisäiseen maisemaan. Muodostuma kuuluu kokonaisuudessaan Paistunturin erämaa-alueeseen (FI1302003, EMA120005).

Kirjallisuus:

Johansson, P. (ed.) & Kujansuu, R. (ed.); Eriksson, B., Grönlund, T., Kejonen, A., Maunu, M., Mäkinen, K., Saarnisto, M., Virtanen, K. & Väisänen, U. 2005. Pohjois-Suomen maaperä : maaperäkartojen 1:400 000 selitys. Summary: Quaternary deposits of northern Finland - explanation to the maps of Quaternary deposits 1:400 000. Geologian tutkimuskeskus. Espoo. 236 p.

Seppälä, M. 1993. Climbing and falling sand dunes in Finnish Lapland. In: The dynamics and environmental context of aeolian sedimentary systems. Geological Society Special Publication 72. London: The Geological Society, 269-274.

Suomen maanpeite 2006. CLC2006 maankäyttö/maanpeite - tulkittu satelliittikuva-aineisto. Suomen ympäristökeskus.